

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.49>

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ЯК ВИЩИЙ ОРГАН УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сковронський В.І.,

аспірант кафедри цивільного права,

Навчально-науковий юридичний інститут,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Сковронський В.І. Загальні збори як вищий орган управління акціонерним товариством: національний та зарубіжний досвід.

У статті досліджуються сучасні підходи до організації та проведення загальних зборів акціонерів в Україні. Зроблено висновок про виключне значення загальних зборів у системі органів управління акціонерного товариства та охарактеризовано сучасний стан правового регулювання проведення загальних зборів акціонерів за українським законодавством.

Здійснено порівняльно-правову характеристику міжнародної практики організації загальних зборів акціонерів у Великій Британії, Німеччині, Франції та Польщі. Висвітлено загальні тенденції цифровізації корпоративного управління акціонерним товариством, вимоги до кворуму, форми участі, правила голосування та прозорості прийняття рішень. Охарактеризовано особливості скасування, визнання нікчемними чи анулювання загальних зборів у Великій Британії, Німеччині, Франції та Польщі. Систематизація цих підходів дозволяє оцінити рівень гармонізації українського корпоративного законодавства із сучасними практиками європейських країн.

Охарактеризовано специфіку проведення загальних зборів акціонерів в очній, заочній та електронній формах. Окрема увага присвячена новелам організації діяльності, порядку проведення та повноважень загальних зборів акціонерів в умовах воєнного стану в Україні. Виокремлено основні нововведення, що стосуються запровадження електронних та дистанційних форм участі акціонерів у зборах, а також процедурні особливості їхнього проведення в умовах воєнного стану.

Отримані результати дозволили виокремити окремі недоліки правового регулювання загальних зборів акціонерних товариств в Україні, а саме: обмежена деталізація прав міноритарних акціонерів; відсутність чітких гарантій прозорості електронних зборів; недостатній розвиток механізмів зворотного зв'язку та обговорення; обмежений вплив акціонерів на винагороду керівництва; відсутність механізму електронної участі без посередництва депозитарію; недостатнє врегулювання гібридної форми зборів та відсутність дієвих санкцій за порушення процедури зборів. Виокремлені недоліки дозволили окреслити перспективи розвитку українського законодавства щодо правового регулювання загальних зборів акціонерних товариств.

Ключові слова: загальні збори, акціонерне товариство, корпоративне управління, дистанційне голосування, міжнародна практика.

Skovronskiy V.I. Annual general meeting as the supreme management body of joint stock company: national and foreign experience.

This paper discusses modern approaches to the organization and holding of Annual general meetings of shareholders in Ukraine. The conclusion is made about the exceptional importance of Annual general meetings in the system of management bodies of a joint stock company and the current state of legal regulation of holding Annual general meetings under Ukrainian legislation.

A comparative legal description of the international practice of organizing Annual general meetings in the United Kingdom, Germany, France and Poland has been carried out. The general trends in the digitalization of corporate governance of a joint stock company, quorum requirements, forms of participation, voting rules and transparency of decision-making have been highlighted. The features of the cancellation, invalidating and annulment of Annual general meetings in the United Kingdom, Germany, France and Poland have been characterized.

The specifics of holding Annual general meetings in person, remote and electronically are described. Special attention is paid to novelties in the organization of activities, the procedure for holding and the powers of Annual general meetings under martial law in Ukraine. The main innovations related to the introduction of electronic and remote forms of shareholder participation in meetings, as well as the procedural features of their holding under martial law, are highlighted.

The results obtained allowed us to identify certain shortcomings in the legal regulation of general meetings of joint stock companies in Ukraine, namely: limited detailing of the rights of minority shareholders; lack of clear guarantees of transparency of electronic meetings; insufficient development of feedback and discussion mechanisms; limited influence of shareholders on management remuneration; lack of an electronic participation mechanism without the mediation of a depository; insufficient regulation of the hybrid form of meetings and the lack of effective sanctions for violations of the meeting procedure. The identified shortcomings allowed us to outline the prospects for the development of Ukrainian legislation on the legal regulation of general meetings of joint stock companies.

Key words: Annual General Meeting, Joint Stock Company, Corporate Governance, Remote Voting, International Practice.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, пов'язані з цифровізацією економіки, глобалізацією ринків і надзвичайними обставинами, а саме воєнним станом в Україні, зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до корпоративного управління загалом і до організації загальних зборів акціонерів зокрема. Упродовж останніх років українське законодавство зазнало істотних трансформацій з метою модернізації механізмів участі акціонерів у прийнятті рішень. Проте практичне впровадження дистанційних і електронних форм проведення зборів потребує не лише нормативного забезпечення, а й аналізу дії таких механізмів у європейських країнах.

Незважаючи на позитивні зрушення, існує низка невирішених питань, а саме: гарантії автентичності волевиявлення акціонерів в електронному форматі, захист прав міноритарних акціонерів, забезпечення прозорості та підзвітності прийнятих рішень. Також недостатньо вивченим залишається досвід іноземних країн, який міг би бути адаптований до українських умов.

З огляду на зазначене, актуальним є дослідження правової природи загальних зборів акціонерів в Україні у нових законодавчих умовах, а також вивчення зарубіжного досвіду Великої Британії, Німеччини, Франції, Польщі щодо вдосконалення механізмів корпоративного управління з метою підвищення ефективності національної моделі корпоративного управління.

Мета дослідження – вивчення сучасного стану та перспектив розвитку національного законодавства щодо загальних зборів акціонерного товариства із врахуванням зарубіжного досвіду Великої Британії, Німеччини, Франції та Польщі.

Стан опрацювання проблематики. Проблематиці правового статусу органів управління акціонерних товариств присвячені наукові публікації таких вчених: О.А. Беляневич, О.В. Гарагонич, А.Л. Дядюк, О.Р. Кібенко, В.П. Савчук, І.В. Спасибо-Фатєєва, О.С. Яворська. Окремі аспекти правового регулювання проведення та повноважень загальних зборів акціонерних товариств висвітлені у наукових працях І.І. Банасевич, П.С. Борцевича, Л.М. Дорошенко, А.В. Зеліско, М.М. Пархоменка.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, проблематика загальних зборів акціонерних товариств залишається наразі актуальною та потребує подальших наукових досліджень, що обумовлено необхідністю забезпечення неухильного дотримання українського законодавства при управлінні акціонерним товариством у період дії воєнного стану та приведенням у відповідність правового статусу загальних зборів акціонерного товариства положенням законодавства європейських країн.

Виклад основного матеріалу. Загальні збори – це орган управління юридичною особою, який має найвищу компетенцію для прийняття ключових рішень щодо її діяльності. Вони об'єднують усіх учасників або акціонерів юридичної особи і проводяться для вирішення найважливіших питань, що стосуються її функціонування, розвитку та розподілу прибутку. Загальні збори, як орган управління, гарантують законність і легітимність стратегічних рішень.

В українському законодавстві правовий статус загальних зборів визначається у Цивільному кодексі України [1], Законі України «Про акціонерні товариства» [2], інших нормативних актах.

Основні характеристики загальних зборів:

Є вищим органом управління, оскільки їхні рішення мають пріоритет над рішеннями інших органів, як-от правління чи виконавчого директора.

Скликаються відповідно до статуту юридичної особи або законодавства, а брати участь у загальних зборах мають право всі учасники (власники акцій, пайовики), які мають відповідні права.

До повноважень загальних зборів належать: затвердження статуту, обрання керівних органів, прийняття рішень про розподіл прибутку (дивідендів), ліквідацію юридичної особи, збільшення або зменшення статутного капіталу, а також інші питання, визначені законом чи статутом.

Загальні збори можуть проводитись у формі очних зустрічей або за допомогою дистанційних технологій (електронне голосування), що все частіше застосовується в європейській практиці.

У системі корпоративного управління загальні збори забезпечують баланс інтересів власників і сприяють прозорому та демократичному прийняттю рішень. Вони виступають інструментом контролю за діяльністю керівництва та гарантують, що стратегічні рішення ухвалюються колегіально.

У країнах Європейського Союзу загальні збори мають схожу функцію, однак існують особливості, зокрема, щодо прав акціонерів, процедур скликання та механізмів участі (наприклад, електронне голосування, представництво через довірених осіб). Європейське законодавство також підкреслює важливість захисту міноритарних акціонерів та прозорості корпоративного управління.

В праві ЄС, а саме у Директиві ЄС про акціонерні товариства (Directive 2017/828/EU, так звана «SRD II»), загальні збори регламентуються як орган, що забезпечує участь акціонерів у прийнятті рішень, захищає їх права та сприяє прозорості корпоративного управління [3].

До основних повноважень загальних зборів належать:

- Затвердження або внесення змін до статуту (установчого договору) юридичної особи.
- Обрання та відкликання членів органів управління (ради директорів, правління, ревізійної комісії).
- Затвердження річних фінансових звітів і розподіл прибутку (виплата дивідендів).
- Прийняття рішень про збільшення або зменшення статутного капіталу.
- Ліквідація юридичної особи або реорганізація.
- Інші питання, що віднесені до їх компетенції законом або статутом [1, 2].

В Україні: Збори скликаються керівництвом юридичної особи або уповноваженими органами відповідно до вимог статуту. Для акціонерних товариств визначено строки та процедури повідомлення учасників про проведення зборів, зокрема письмове повідомлення із зазначенням порядку денного [2].

В праві ЄС: існують схожі вимоги до повідомлення акціонерів, але акцент робиться також на можливість електронного інформування та дистанційної участі (електронне голосування), що забезпечує більшу залученість та доступність [3].

Основними формами проведення зборів є:

- Очні збори: традиційна форма зустрічі учасників.
- Заочні збори: рішення приймаються без фізичної присутності, шляхом письмового опитування.
- Електронні збори: дистанційна участь через інтернет, відеоконференції, електронне голосування – важлива сучасна практика в країнах ЄС [4, 5].

В європейському законодавстві SRD II та інших нормативних актах приділяється особлива увага захисту прав міноритарних акціонерів, забезпеченню прозорості процесу і рівних умов для голосування. Це включає право подавати питання до порядку денного, участь через представників, отримання повної інформації [3].

В Україні відповідні механізми ще розвиваються, але законодавство поступово наближається до європейських стандартів, зокрема через впровадження електронних сервісів і норм про прозорість [2].

Якщо розглядати поняття та функціонування загальних зборів як вищого органу управління підприємницьких юридичних осіб у розрізі конкретних країн, то наприклад, основним нормативним актом, що регулює діяльність останніх у Великій Британії є Companies Act 2006 [5], який регулює діяльність компаній у Великій Британії. Також важливу роль відіграють UK Corporate Governance Code [6] і Model Articles of Association.

У британській системі передбачено два основні типи загальних зборів:

- Annual General Meeting (AGM) – обов'язкові для публічних компаній, проводяться щороку [5].
- General Meeting (GM) / Extraordinary General Meeting (EGM) – скликаються для термінових або специфічних рішень [5].

До компетенції зборів належать: призначення директорів, затвердження змін до статуту, ухвалення дивідендів, реорганізація компанії тощо. Деякі рішення приймаються звичайною резолюцією (ordinary resolution), інші – особливою (special resolution) [6], [7].

Повідомлення учасників має бути зроблене мінімум за 14 днів до зборів (для AGM – 21 день) [1]. Після пандемії COVID-19 активно застосовуються електронні формати (онлайн або гібридні збори) [8].

Права акціонерів

- Право на інформацію та участь у голосуванні;
- Внесення питань до порядку денного (від 5% голосів або ≥ 100 акціонерів);
- Оскарження порушень у судовому порядку, зокрема через derivative claims або unfair prejudice petitions [9].

Наприклад, німецьке Aktiengesetz (AktG) §118 прямо встановлює, що «акціонери здійснюють свої права з питань товариства на загальних зборах», тобто в межах Hauptversammlung [10], Польський Kodeks spółek handlowych (KSH) аналогічно зазначає, що «ухвали акціонерів приймаються на загальних зборах або поза їх межами шляхом письмового чи електронного голосування» [13]. У Франції Торговий кодекс (Code de commerce) розрізняє звичайні й надзвичайні збори: надзвичайні збори мають виключне право вносити зміни до статуту (ст. L225-96) [11], тоді як звичайні збори ухвалюють всі інші рішення (ст. L225-98) [11].

Таким чином, бачимо, у всіх розглянутих системах загальні збори розглядаються як колегіальне керівне зібрання акціонерів компанії, на якому реалізуються права учасників і ухвалюються ключові управлінські рішення.

Універсальні компетенції загальних зборів включають затвердження фінансової звітності, розподіл прибутку, зміну статуту, а також обрання чи звільнення керівних органів. У Німеччині (AktG): зміни до статуту потребують рішення загальних зборів (§179); затвердження річної звітності та використання прибутку (§§173–174) [10], у Франції (Code de commerce): Надзвичайні збори можуть вносити зміни до статуту (ст. L225-96); звичайні збори ухвалюють всі інші питання (ст. L225-98) [11]. Польща (KSH): затвердження звітів правління і балансу, зміни до статуту, обіг активів, випуск цінних паперів (ст. 30081–30082) [12], щорічні збори ухвалюють рішення щодо звітності, прибутку, абсолютно (ст. 231) [12], [13].

Порядок скликання та проведення зборів у Німеччині відбувається скликанням правлінням або наглядовою радою (§122); через повідомлення за 30 днів (§123); з можливістю дистанційної участі (§118a) [10].

У Франції загальні збори скликаються радою директорів або directoire; повідомлення через пресу/листами, залежно від типу компанії; присутність визначається кворумом, встановленим законом. У Польщі: через оголошення мінімум за 3 тижні, або запрошення за 2 тижні (поштовою/електронна доставка) [11].

Особливості електронної участі:

- Німеччина: §118a AktG дозволяє віртуальні збори; голосування і запитання онлайн; підтвердження голосу [10].
- Франція: Code de commerce L225-103-1 дозволяє відео- або аудіоконференцію [11]; акціонери, що підключились дистанційно, вважаються присутніми.
- Польща: електронне голосування і підтвердження (KSH); можливість ухвалення рішення поза зборами за умови консенсусу [12], [13].

Говорячи про судову практику, то можна відмітити наступні аспекти даного питання у різних країнах:

- У Німеччині рішення визнаються нікчемними при порушенні процедури (§241 AktG) [10].
- У Франції анулювання можливе лише при істотному порушенні (школа, відсутність кворуму тощо) [11].
- У Польщі скасування можливе при порушеннях повідомлення, але допускається визнання рішень чинними при фактичній згоді всіх учасників [12], [13].

Загальні збори — ключовий інструмент управління юридичною особою, що об'єднує учасників для прийняття стратегічних рішень. Бачимо, що європейський досвід демонструє тенденції до електронізації, підвищення прозорості та захисту прав акціонерів, які стають нормою і для українського корпоративного права.

Якщо вести мову про національне законодавство, то 1 січня 2023 р. набрав чинності Закон України № 2465-IX «Про акціонерні товариства», який змінив попередню редакцію закону про АТ. Даний Закон передбачає модернізацію корпоративного управління, зокрема:

- запровадження однорівневої структури управління АТ;
- чітке врегулювання відповідальності посадових осіб;
- можливість проведення загальних зборів із застосуванням електронного голосування [2].

Положення щодо запуску авторизованої електронної системи для організації таких зборів набрали чинності з 1 січня 2024 р.

У період дії воєнного стану законодавець дозволив проводити загальні збори акціонерів у двох дистанційних формах:

Дистанційні збори – шляхом попереднього заповнення та подання бюлетенів через депозитарну систему.

Електронні збори – синхронна участь учасників у режимі реального часу за допомогою програмного забезпечення Національного депозитарію України (НДУ) [2].

Це рішення спрямоване на забезпечення безперервності корпоративного управління та мінімізацію ризиків, пов'язаних з обмеженнями пересування під час воєнного стану .

Змінилися також порядок скликання та проведення зборів. НКЦПФР оновила процедури організації загальних зборів АТ:

- Рішення № 28/21/1009/K03 від 13.08.2024 – зміни до Порядку скликання та проведення електронних загальних зборів;
- Рішення № 28/21/1010/K03 від 13.08.2024 – зміни до Порядку скликання та проведення дистанційних зборів

Ці документи деталізують процедури підтвердження прав учасників, використання кваліфікованого електронного підпису та формат обміну інформацією між емітентом і акціонерами.

Недоліками Закону України «Про акціонерні товариства» у порівнянні з європейським законодавством та практикою (зокрема директивами ЄС і нормами країн-членів, як-от Німеччини, Франції, Польщі, Великої Британії) є:

1. Обмежена деталізація прав міноритарних акціонерів

• Україна: Закон декларує права міноритарних акціонерів, але механізми їх реалізації (запит інформації, судовий захист, участь у наглядових органах) залишаються декларативними або недостатньо регламентованими. Практика обмежується формальним допуском до участі без реальних важелів впливу.

• Європа: Директива 2007/36/ЄС про права акціонерів (Shareholder Rights Directive) забезпечує високий рівень захисту міноритаріїв, включно з правом ініціювати внесення питань до порядку денного, доступом до детальної інформації, обов'язковим голосуванням на відстані.

2. Відсутність чітких гарантій прозорості електронних зборів

• Україна: Закон передбачає електронні та дистанційні збори, але нормативне забезпечення є фрагментарним, а платформи не мають законодавчо затверджених стандартів щодо прозорості, аудиту та ідентифікації.

• Європа: У країнах ЄС (наприклад, Німеччина, Франція) проведення електронних зборів регламентується чіткими вимогами до технічних рішень, автентифікації, аудиту процесу та можливостей для обговорення.

3. Недостатній розвиток механізмів зворотного зв'язку та обговорення

• Україна: Закон не гарантує учасникам можливості ставити запитання чи вступати в дискусію в режимі онлайн, особливо при електронних або дистанційних зборах.

• Європа: Законодавство Великої Британії, Німеччини, Польщі передбачає обов'язкову можливість комунікації між акціонерами й керівництвом компанії під час зборів – як у фізичному, так і в цифровому форматі.

4. Обмежений вплив акціонерів на винагороду керівництва

• Україна: Закон не встановлює вимоги щодо затвердження політики винагород керівництва загальними зборами (так званий принцип «say on pay»).

• Європа: У рамках SRD II (Директива 2017/828), європейські компанії зобов'язані погоджувати політику винагород з акціонерами та розкривати її у формі детальних звітів.

5. Відсутність механізму електронної участі без посередництва депозитарію

• Україна: Реалізація прав у дистанційних зборах повністю прив'язана до депозитарної системи, що ускладнює доступ та не завжди є зручною для дрібних акціонерів.

• Європа: У ряді країн, як-от у Франції та Великій Британії, доступ до участі в зборах та голосування забезпечується без обов'язкового звернення до посередників (брокерів або депозитаріїв), з використанням електронних платформ компаній.

6. Недостатнє врегулювання гібридної форми зборів

• Україна: Гібридні збори (одночасна фізична та дистанційна участь) не мають чітко визначеної правової моделі, що породжує юридичну невизначеність.

• Європа: У країнах ЄС гібридні збори офіційно дозволені та регулюються, з чітким поділом між фізичною та електронною участю, правами голосу і процедурами скарг.

7. Відсутність дієвих санкцій за порушення процедури зборів

• Україна: У разі порушення процедур скликання або проведення загальних зборів санкції фактично відсутні або неефективні, що дозволяє маніпуляції з боку мажоритаріїв.

• Європа: У країнах ЄС порушення процедури зборів (недотримання строків повідомлення, кворуму, процедур голосування) тягне за собою анулювання рішень або адміністративну відповідальність.

Висновки. Таким чином, хоча Закон України «Про акціонерні товариства» значно наблизився до європейських стандартів, він потребує доопрацювання щодо:

- цифрової інфраструктури зборів;
- прозорості процедур;
- захисту міноритаріїв;

- механізмів контролю та відповідальності.

Вивчення практик ЄС може стати основою для подальшої гармонізації українського законодавства з європейською корпоративною культурою.

Оновлене законодавство України щодо проведення загальних зборів акціонерів акціонерних товариств відображає прагнення до модернізації корпоративного управління та адаптації до сучасних викликів, зокрема умов воєнного стану. Запровадження електронних та дистанційних форм проведення зборів сприяє забезпеченню безперервності управління та захисту прав акціонерів.

У сучасних умовах реформування корпоративного сектору ключовим є оновлення правових норм, що регламентують діяльність акціонерних товариств (АТ). Прийняття нового Закону України «Про акціонерні товариства» та низка нормативних актів Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) спрямовані на гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами та забезпечення безперервності корпоративного управління у складних умовах воєнного стану.

Висновки. Аналізуючи вищевказане, вважаємо за доцільне, нормативно закріпити єдині стандарти проведення електронних зборів, зокрема, доцільно розробити окремий підзаконний акт або внести зміни до чинного законодавства, який би врегулював технічні та процедурні аспекти електронних загальних зборів, зокрема вимоги до програмного забезпечення, автентифікації учасників, збереження даних, порядку фіксації результатів голосування, також розширити можливості гібридної форми зборів – запровадити законодавчо визначену гібридну форму загальних зборів, яка б дозволяла одночасну участь акціонерів як фізично, так і дистанційно. Це дозволить врахувати інтереси як технічно підготовлених учасників, так і тих, хто надає перевагу особистій участі. Пропонуємо удосконалити механізмів захисту прав міноритарних акціонерів, а саме варто передбачити в законодавстві обов'язкову публікацію відеозаписів або транскрипцій загальних зборів, щоб міноритарні акціонери мали змогу перевірити правомірність ухвалених рішень та в разі потреби – ініціювати судовий або адміністративний захист своїх прав. Підвищити прозорість процедур повідомлення про збори. Встановити вимогу про обов'язкове публічне повідомлення про проведення зборів на офіційному веб-сайті емітента та у відкритому реєстрі НКЦПФР, а також надати акціонерам можливість підписки на автоматичні сповіщення про майбутні збори. Доцільним також є проведення незалежного аудиту електронної платформи зборів. Необхідно передбачити регулярну сертифікацію та аудит державної електронної платформи, яку використовує НДУ, для забезпечення її безпеки, стабільності та відповідності вимогам кіберзахисту.

Ці пропозиції спрямовані на підвищення довіри до механізмів корпоративного управління, зміцнення правової визначеності та забезпечення активної участі акціонерів у житті товариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.08.2025).
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 29.08.2025).
3. Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement від 17 травня 2017 р. / European Parliament, Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/828/oj/eng> (дата звернення: 29.08.2025).
4. Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації від 12 березня 2020 р. / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporativnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/> (дата звернення: 29.08.2025).
5. Companies Act 2006 від 8 листопада 2006 р. / Parliament of the United Kingdom. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> (дата звернення: 29.08.2025).
6. Corporate Governance Code 2024 від 22 січня 2024 р. / The Financial Reporting Council. URL: <https://www.frc.org.uk/library/standards-codes-policy/corporate-governance/uk-corporate-governance-code/> (дата звернення: 29.08.2025).
7. Hannigan B. Company Law. Oxford: Oxford University Press, 2016. 795 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Company_Law/DEiHCgAAQBAJ?hl=uk&gbpv=0 (дата звернення: 29.08.2025).
8. Davies P. L., Worthington S. Gower's Principles of Modern Company Law. London: Sweet & Maxwell, 2020. 2006 p. URL: <https://kuclawstudentsunion.com/wp-content/uploads/2024/07/Gower-Davies-Principles-of-Modern-Company-Law-.pdf> (дата звернення: 29.08.2025).

9. Hicks A., Goo S.H. Cases and Materials on Company Law. Oxford : Oxford University Press, 2011. 660 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Hicks_Goo_s_Cases_and_Materials_on_Compa.html?id=SnsY_3rvrG4C&redir_esc=y (дата звернення: 29.08.2025).
10. Aktiengesetz: Gesetz über die Aktiengesellschaften (AktG) від 6 вересня 1965 р. / Bundesgesetzblatt. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/BJNR010890965.html#BJNR010890965BJNG000300308> (дата звернення: 29.08.2025).
11. Code de commerce від 15 вересня 1807 р. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000005634379/> (дата звернення: 29.08.2025).
12. Kodeks spółek handlowych (KSH) від 15 вересня 2000 р. / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf> (дата звернення: 29.08.2025).
13. *Willem J.L. Calkoen*. The Corporate Governance Review London: у Law Business Research Ltd, 2016 499 p. URL: <https://www.osler.com/osler/media/Osler/reports/corporate-governance/The-Corporate-Governance-Review-Sixth-Edition-2016.pdf> (дата звернення: 29.08.2025).